

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

676

C

25

676 C25

676

TAALONDERWIJS.

HANLEIDING MET OEFENINGEN

VOOR DE LAGERE SCHOOL,

DOOR

N. BROUWER.

Handleiding II.

PURMERENDE,

J. MUUSSES & Co.

1881.

C

25

by 6
099
Bij J. MUUSSES & Co. te Purmerende, is verschenen :

SCHOOLGEZANG.

Handleiding bij het onderwijs in den Zang op de lagere school,

LEERBOEK

VOOR AANSTAANDE ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN.

Naar het Engelsch van

JOHN HULLAH.

BEWERKT DOOR

F. GEDIKING,

Hoofdonderwijzer te 's-Gravenhage.

Prijs in linnen band. f 2.25.

Ik heb in langen tijd geen leerboek in handen gekregen, dat zoo duidelijk en alles omvattend zegt, wat het meent te moeten zeggen; de practische engelsche geest straalt overal door. In hoever de bewerker daartoe heeft bijgedragen, vermag ik niet te beoordeelen, daar mij het oorspronkelijke niet bekend is; ik meen echter op grond van persoonlijke ondervinding, omtrent hetgeen de heer Gediking van de muziek weet, en de wijze waarop hij die kennis in toepassing brengt, te mogen aannemen, dat hij niet alleen de bewerker is geweest, maar ook veel heeft ingelascht, wat hem gebleken is noodzaaklijk te zijn om te weten. Het is een genot op te merken, hoe alleen het noodige op de duidelijkste en beknopste wijze, die men zich kan voorstellen, wordt gezegd.

Geen beschouwingen, opmerkingen of wel aanhalingen van verschillende schrijvers over muziek vindt men hier, maar een volledig handboek, waarvan het gebruik stellig de beste vruchten zal dragen, vooral op de lagere scholen.

.
.
.
.

Nadat de schrijver uitvoerige mededeelingen over „tempo, sterkte en voordracht” heeft ten beste gegeven, besluit hij met eenige opmerkingen van practischen aard, die vooral den onderwijzer in de hogere afdelingen der volkschool van goeden dienst zullen zijn. Ik had daarbij nog wel eenige mededeelingen willen zien over de zangorganen en over de fouten, waaraan men zich bij het zingen veelal schuldig maakt. (Verkeerde ademhaling, keelgeluid,

TAALONDERWIJS.

HANDLEIDING MET OEFENINGEN

VOOR DE LAGERE SCHOOL,

DOOR

N. BROUWER.

Handleiding II.

PURMERENDE,
J. MUUSSES & Co.

1881.

RSPERA
Quadrifera
~~Quadrifera~~

§ 1.

1. De boer bestuurt het paard. Ontleden als vroeger; zoo ook: De knecht helpt den boer.

In den 1ⁿ zin is de boer onderwerp; in den 2ⁿ zin is den boer lijdend voorwerp.

2. Als een zelfstandig naamwoord als onderwerp voorkomt, zegt men, dat het staat in den 1ⁿ naamval. Het daarbij staande lidwoord of bijvoeglijk woord heeft dan geen n; alzoo:

De boer bestuurt het paard.

Die wijze koning regeert het volk.

Onze zindelijke waschvrouw bleekt het linnengoed.

Het kleine kind speelt in de kamer. Enz.

3. Het paard is een zoogdier. Ontleden:

het paard — onderwerp.

is een zoogdier — gezegde. Verklaring van het gezegde, vooral van de beteekenis van het werkwoord als koppelwoord. Eveneens bij: Die jongen is een domoor; die jongen wordt, blijft, schijnt, heet, lijkt een domoor.

4. Behalve als koppelwoord, en, zooals vroeger geleerd is, als hulpwerkwoord van tijd, kan het werkwoord zijn nog voorkomen met een eigen beteekenis, b.v. in: De koning is hier, Mijn tante is boven, God is overal, waar het beteekent: zich bevinden, bestaan. Dan behoort het tot de onovergankelijke werkwoorden. Eveneens komt worden voor als koppelwoord, als hulpwerkwoord van 't lijdend geslacht en met een eigen beteekenis, b.v. in den zin: Wat niet is, kan nog worden, waar het beteekent: ontstaan. Wordt het zoo gebruikt, dan is het een onovergankelijk werkwoord. Hoe komt blijven voor in: Hij blijft ziek.

Hij blijft bij ons.

schijnen in: Het water schijnt zuiver.

De zon schijnt helder.

lijken in: Die man lijkt dronken.

Dat portret lijkt goed.

heeten in: Hij heet mijn vriend.

Ik heet hem mijn vriend.

Moeder heet de pap.

5. Zulke gezegden, waarvan het werkwoord (zijn, worden, blijven, schijnen, heeten, lijken) dient tot koppeling, en waarvan het naamwoord het voornaamste deel uitmaakt, heeten naamwoordelijk gezegde. Een zelfstandig naamwoord, voorkomende in een naamwoordelijk gezegde, staat eveneens in den 1ⁿ naamval. Lidwoord en bijvoeglijk woord hebben dus geen n. Alzoo:

Zijn vader heet de rijkste man van het dorp.

Londen is de grootste stad van Europa.

Die jongen bleef de lieveling zijner ouders.

Hij schijnt de onschuld in eigen persoon.

Waarschijnlijk wordt Vlissingen een belangrijke zeehaven. Enz.

6. Zinnen laten maken, waarin gegeven zelfstandige naamwoorden in den 1ⁿ naamval voorkomen. (Zie Oef. No. 1.)

§ 2.

1. De knecht helpt den boer. Ontleden als vroeger. den boer — bepaling van helpt als lijdend voorwerp.

Als een zelfstandig naamw. voorkomt als lijdend voorwerp, zegt men, dat het staat in den 4ⁿ naamval. Aldus:

De koetsier bestuurt het paard. Het paard in den 4ⁿ naamval.

De hond bijt den jongen. Den jongen in den 4ⁿ naamval.

De moeder bestraft de dochter. De dochter in den 4ⁿ naamval.

2. In het tweede voorbeeld staat het lidwoord den, in het derde de. Het woord jongen is de naam van een mannelijk persoon; het woord dochter van een vrouwelijk persoon.

Vroeger is bij de voornaamwoorden reeds opgemerkt, dat mannelijke personen worden aangeduid door hij, hem en vrouwelijke door zij, haar. Ook van levenlooze voorwerpen wordt gesproken, alsof het mannelijke of vrouwelijke wezens waren. Daarnaar worden de woorden mannelijk of vrouwelijk genoemd. Die woorden, waarvoor

het lidwoord het wordt gebruikt, worden onzijdig genoemd.

3. Wanneer een mannelijk enkelvoudig zelfstandig naamwoord staat in den 4ⁿ naamval, krijgen het lidwoord en het bijvoeglijk naamwoord een **n**, dus: de hond bijt den jongen, omdat het woord jongen mannelijk, enkelvoudig is en in den 4ⁿ naamval staat.

Eveneens: Ik zie den armen man.

Wij eeren den Koning.

Goede kinderen beminnen den liefhebbenden vader. Enz.

4. Als een mannelijk meervoudig zelfstandig naamwoord staat in den 4ⁿ naamval, krijgen lidwoord en bijvoeglijk naamwoord geen **n**, dus:

De honden bijten de jongens.

De meester straft de ondeugende knapen. Enz.

5. Als een vrouwelijk enkelvoudig of meervoudig zelfstandig naamwoord staat in den 4ⁿ naamval, krijgen lidwoord en bijvoeglijk naamwoord geen **n**, dus;

De moeder beknort de slordige dochter.

De knecht helpt de werkzame meiden. Enz.

6. Als een onzijdig enkelvoudig of meervoudig zelfstandig naamwoord staat in den 4ⁿ naamval, krijgen lidwoord en bijvoeglijk naamwoord geen **n**, dus:

Ik draag het kleine kind.

De metselaars bouwen de nieuwe huizen. Enz.

7. Zinnen laten maken, waarin gegeven uitdrukkingen als lijdend voorwerp voorkomen.

(Zie Oef. No. 2.)

§ 3.

1. Mannelijk zijn:

A. naar de beteekenis:

- a. namen van mannen: Kees, knecht, smid.
- b. » » mannelijke dieren: stier, dosfer, haan.
- c. » » boomen: beuk, wilg. (uitzond.: spar, linde, tamarinde.)
- d. » » afzonderlijke steenen: diamant.
- e. » » maanden en jaargetijden: Mei, herfst. (uitzondering: lente.)
- f. » » bergen: Hekla, Simplon, Brocken.
- g. » » munten: gulden, daalder. (uitzond.: dubbelkje, kwartje)

B. naar den vorm:

- a. veel stammen van werkwoorden: val, greep. (uitzond.: die op e en die met concrete beteekenis.)
- b. namen van werktuigen op el, er of aar: beitel, gieter, kandelaar. (uitzond.: schoffel, ladder, griffel.)
- c. zelfstandige naamwoorden op dom: rijkdom, wasdom. (uitzond.: de onzijdige op dom)
- d. zelfstandige naamwoorden op em, lm, rm: bezem, halm, storm. (uitzond.: palm, scherm.)

2. Vrouwelijk zijn:

A. naar de beteekenis:

- a. namen van vrouwen: Johanna, meid, baker.
- b. » » vrouwelijke dieren: koe, duit, hen.
- c. » » stoffen: kant, zijde, wol. (uitzond.: de onzijdige stofnamen.)
- d. » » bloemen: roos, lelie, fuchsia.

- e. namen van vruchten: peer, vijg. (uitzond.: die op **ing** en **oen**, en Nederlandsche op **el** en **er**.)
- f. » » vaartuigen: brik, bark, aak. (uitzond.: die op **er**.)
- g. » » letters en cijfers: **b**, **7**.

B. naar den vorm:

- a. zelfstandige naamw. op **e**, **de**, **te**: ure, koude, hoogte. (uitzond.: verzamelwoorden.)
- b. » » » **heid**: goedheid, vruchtbaarheid.
- c. » » » **ie** en **uw**: olie, berrie, schaduw.
- d. » » » **ij**: lekkernij, ververij.
- e. » » » **ing**, van werkwoorden gevormd: belooning, vulling.
- f. » » » **nis**: vergiffenis, bekentenis. (uitzond.: vernis, getuigenis.)
- g. » » » **schap**: boodschap, blijdschap, (uitzond.: de onzijdige op **schap**.)

3. Onzijdig zijn:

A. naar de beteekenis:

- a. namen van dieren, die voor mannetje en wijfje een afzonderlijken naam hebben: hoen, paard, rund.
- b. » » » jongen van dieren: kalf, kuiken. (uitzond. big.)
- c. » » » stoffen: goud, kurk. (uitzond.: de vrouwelijke stofnamen.)
- d. » » » landen, steden, dorpen: Belgie, Weenen, Katwijk. (uitzond.: namen van landen met **de** of **den**.)

- e. verzamelwoorden; bosch, ooft, dozijn, gebergte.
 f. verkleinwoorden op **je** (met wijzigingen), **ke** en **lijn**:
 huisje, boompje, kindeke, vogelijn.

B. naar den vorm:

- a. zelfstandige naamw. op **dom**: hertogdom, heiligdom. (uit-
 zond.: de mannelijke op **dom**.)
 b. » » » **schap**: gezelschap; landschap.
 (uitzond.: de vrouwel. op **schap**.)
 c. » » » **sel**: haksel, deksel. (uitzond.:
 stijfsel.)
 d. stammen van werkwoorden door **ge** voorafgegaan: ge-
 loop, gelach.
 e. andere woorden als zelfstandig naamwoord gebruikt:
 spreken, ja.

4. Door de achtervoegsels **in** en **es** worden van sommige
 mannelijke persoons- en diernamen vrouwelijke gemaakt,
 b.v.: boer, boerin; wolf, wolvin; prins, prinses.

Eveneens door het achtervoegsel **er** van het mannelijk
 woord te veranderen in **ster**.

5. Bij gegeven mannelijke woorden de daarbij behoo-
 rende vrouwelijke opschrijven en omgekeerd.

(Zie Oef. No. 3 en 4.)

6. Van gegeven zelfstandige naamwoorden het geslacht
 aangeven, met opgave van den regel daarvoor.

(Zie Oef. No. 5.)

7. Gegeven zelfstandige naamwoorden, voorafgegaan door
 het lidwoord van bepaaldheid en een bijvoeglijk naamwoord,
 in den 1ⁿ en 4ⁿ naamvalsform schrijven, in 't enkel- en
 meervoud.

(Zie Oef. No. 6.)

§ 4.

1. Mijn neef woont bij den burgemeester. Ontleden als vroeger: bij den burgemeester — bepaling van woont (waar).

Vroeger is geleerd: bij is een voorzetsel. Als een zelfstandig naamwoord voorkomt in een bepaling met een voorzetsel, staat het ook in den 4ⁿ naamval.

Voorbeelden hiervan in de drie geslachten enkel- en meervoudig.

2. Die jongen slaapt den ganschen dag. Ontleden als vroeger: den ganschen dag — bepaling van slaapt (hoelang).

Meer voorbeelden hiervan in de drie geslachten enkel- en meervoudig.

Dat paard kost duizend gulden. Ontleden als vroeger: duizend gulden — bepaling van kost (hoeveel).

Meer voorbeelden hiervan in de drie geslachten enkel- en meervoudig.

Dit varken weegt (is) driehonderd pond (zwaar). Ontleden als vroeger: drie honderd pond — bepaling van weegt (is zwaar) (hoe zwaar).

Meer voorbeelden hiervan in de drie geslachten enkel- en meervoudig.

Hij loopt den kortsten weg. Ontleden als vroeger: den kortsten weg — bepaling van loopt (waar).

Meer voorbeelden hiervan in de drie geslachten enkel- en meervoudig.

3. Als een zelfstandig naamwoord voorkomt in een bepa-

ling, die een antwoord geeft op de vraag: hoelang? wanneer? waar? hoeveel? hoe duur? hoe zwaar? hoe diep? enz.; in een bepaling van tijd, plaats, maat, gewicht of prijs, staat het ook in den 4ⁿ naamval.

4. De gevallen laten opgeven, wanneer een woord in den eersten of vierden naamval staat.

5. Zinnen laten maken, waarin gegeven woorden of uitdrukkingen in den 1ⁿ of 4ⁿ naamval voorkomen.

(Zie Oef. No. 7.)

6. De bezittelijke voornaamwoorden vóór zelfstandige naamwoorden geplaatst, het lidwoord van eenheid (een) en de ontkenning hiervan (geen) kunnen in den 4ⁿ naamval onveranderd blijven (behalve onze).

Zonder zelfstandig naamwoord gebruikt, krijgen de bezittelijke voornaamwoorden in het mannelijk enkelvoud 4ⁿ naamval een **n**.

7. De aanwijzende voornaamwoorden en het bezittelijk voornaamwoord onze volgen den regel van het lidwoord van bepaaldheid.

8. Het lidwoord, voornaamwoord of een bijvoeglijk naamwoord laten invullen in zinnen, waarin uitdrukkingen in den 1ⁿ en 4ⁿ naamval voorkomen. (Zie Oef. No. 8.)

9. De persoonlijke voornaamwoorden van de drie personen enkel- en meervoudig in den 4ⁿ naamval laten gebruiken. Hieruit blijkt, dat:

ik, hij, zij, het, wij, gij, zij voorkomen in den 1ⁿ, mij, hem, haar, het, ons, u, hen of haar in den 4ⁿ naamval.

10. Wanneer een bedrijvende zin, waarin een lijdend

voorwerp voorkomt, lijdend wordt gemaakt, wordt het lijdend voorwerp van den bedrijvenden zin onderwerp van den lijdenden. Het woord, dat eerst in den 4ⁿ naamval stond, komt dan in den eersten te staan.

Sommige werkwoorden hebben twee 4^e naamvallen bij zich, b.v. in de zinnen:

Ik heet hem mijn vriend.

Ik noem hem den schuldige.

Ik vind hem een lastigen jongen.

Ik beschuldig hem als den dader.

Worden deze zinnen lijdend gemaakt, dan komen de beide woorden, die eerst in den 4ⁿ naamval stonden, in den 1ⁿ te staan, b.v.: Hij wordt door mij mijn vriend geheeten. Enz.

Waarin verandert het onderwerp van den bedrijvenden zin?

§ 5.

1. De knaap geeft een appel. Ontleden als vroeger: een appel — bepaling van geeft (lijdend voorwerp).

Opmerken, dat deze zin nog niet volledig is; het geven kan niet plaats hebben, of er moet zijn: 1° iets, dat gegeven wordt (lijdend voorwerp), en 2° iemand, die van het geven voordeel heeft, die het gegevene ontvangt. Als die iemand hier voorgesteld moet worden door de woorden: zijn broer, wordt de zin: De knaap geeft zijn broer een appel.

De meester verteld. Hierbij moet of kan nog gevoegd worden, 1° iets, dat verteld wordt (lijdend voorwerp), en

2° iemand, die het vertelde aanhoort, zoodat de zin kan worden: De meester vertelt den kinderen een geschiedenis.

Dat kind berokkent zijn ouders veel verdriet. Ontleden als vroeger: veel verdriet — bepaling van berokkent (lijdend voorwerp).

Behalve deze bepaling komt bij het hoofdwoord van 't gezegde nog een bepaling: zijn ouders, die de personen aanwijst, welke het verdriet ondervinden, die dus door de handeling onaangenaam worden aangedaan.

Meer voorbeelden van deze soort.

2. Door hard te draven ontliiep hij de rooverbende. Ontleden en bespreken. Ontliiep wil zeggen, dat hij door het loopen maakte, dat de rooverbende hem niet kon krijgen. Eerst was hij onder het bereik der bende, door het loopen raakt zij haar macht kwijt.

Gelukkig ontweek hij den woestaard (den slag). Door het wijken maakte hij, dat de woestaard (de slag) hem niet kon treffen; zonder te wijken zou de woestaard (de slag) hem bereikt hebben.

Meer voorbeelden van deze soort.

3. Dit bericht was mijn moeder zeer aangenaam. De bepaling: mijn moeder noemt de persoon, die het aangename van het bericht gevoelde. Een ander kon het bericht wel onaangenaam gevonden hebben.

Langdurig heen en weer loopen valt mij zeer lastig. De bepaling: mij noemt den persoon, die het heen en weer loopen lastig vindt.

Meer voorbeelden van deze soort.

4. De bepaling, die den persoon of de zaak aanduidt, die bij de handeling tegenwoordig is, die daarin betrokken is, daaraan deelneemt, daarbij belang heeft, heet belanghebbend voorwerp. Dit is evenzeer het geval met de persoonlijke voornaamwoorden in zinnen als: Mijn vader drukte **hem** de hand. De tranen rollen **mij** uit de oogen. Maak **me** toch zoo'n leven niet! Dat is **me** een baasje!

5. Het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, dat dient om het belanghebbend voorwerp aan te duiden, wordt gezegd te staan in den 3ⁿ naamval. In bovenstaande zinnen staat dus: zijn broer, den kinderen, zijn ouders, de rooverbende, den woestaard (den slag), mijn moeder, mij, hem, mij, me in den 3ⁿ naamval.

6. Als een mannelijk zelfstandig naamwoord staat in den 3ⁿ naamval, krijgen lidwoord van bepaaldheid en bijvoeglijk naamwoord, zoowel in het enkelvoud als in het meervoud, een **n**.

Vader verkoopt den rijken boer een paard.

De meester verhaalt den oplettenden jongens een geschiedenis.

7. Als een vrouwelijk zelfstandig naamwoord staat in den 3ⁿ naamval, krijgen lidwoord van bep. en bijvoeglijk naamwoord in het enkelvoud geen **n**, in het meervoud wel een **n**.

Moeder geeft de arme vrouw een cent.

Die dame schenkt haar grooten dochters nieuwe mantels.

8. Als een onzijdig zelfstandig naamwoord staat in den

3ⁿ naamval, krijgen lidwoord van bep. en bijvoeglijk naamwoord in het enkelvoud geen **n**, in het meervoud wel een **n**.

De ruiter geeft het wilde paard een zweeps slag.

Sint Nikolaas brengt den kleinen kinders veel lekkers.

9. De 3ⁿ naamvals vormen van de persoonlijke voornaamwoorden zijn gelijk aan die voor den 4ⁿ naamval, met uitzondering van hen, dat in den 3ⁿ naamval hun wordt. Voor de bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden en het lidwoord van eenheid met de ontkenning er van, geldt hetzelfde als in § 4. 6 en 7.

10. Van gegeven zelfstandige naamwoorden, voorafgegaan door lidwoord en bijvoeglijk naamwoord, den 3ⁿ naamval enkel- en meervoud laten opschrijven.

(Zie Oef. No. 9.)

11. Zinnen laten ontleden (zins- en woordontleding) waarin bepalingen voorkomen als lijdend voorwerp, als belanghebbend voorwerp en met een voorzetsel.

(Zie Oef. No. 10.)

12. Gegeven werkwoorden in zinnen laten brengen, waarin een belanghebbend voorwerp moet voorkomen.

(Zie Oef. No. 11.)

13. Zinnen laten maken, waarin gegeven woorden of uitdrukkingen in den 3ⁿ naamval voorkomen.

(Zie Oef. No. 12.)

14. Een bepaling als belanghebbend voorwerp kan soms veranderd worden in een bepaling met het voorzetsel aan of voor; b.v.: Ik geef dien man een cent = ik geef een cent aan dien man.

Indien dit voorzetsel er bij is uitgedrukt, staat het woord man volgens het vroeger geleerde in den 4ⁿ naamval. (De derde naamval moet immer verklaard worden zonder behulp van het verzwegen aan of voor.)

§ 6.

1. De zoon des Konings woont ginder. Ontleden als vroeger:

de zoon des Konings — onderwerp van woont ginder.

de zoon — hoofdwoord van 't onderwerp.

des Konings — bepaling van zoon (van wien die zoon is).

2. Ik haal Vaders pantoffels. Ontleden:

Vaders pantoffels — bepaling van haal (lijdend voorwerp).

pantoffels — hoofdwoord van 't lijdend voorwerp.

Vaders — bepaling van pantoffels (aan wien zij toebehooren).

3. Ik geef den knecht des timmermans een prijs. Ontleden:

den knecht des timmermans — bep. van geef (belanghebbend voorwerp).

den knecht — hoofdwoord van 't belanghebbend voorwerp.

des timmermans — bepaling van knecht (van wien die knecht is).

4. Ik hoor het geloei der runderen. Ontleden:

het geloei der runderen — bepaling van hoor (lijdend voorwerp).

het geloei — hoofdwoord van 't lijdend voorwerp.

der runderen — bepaling van geloei (wie de oorzaak van het geloei is).

Eveneens met andere mannelijke, vrouwelijke of onzijdige zelfstandige naamwoorden, zoo enkel- als meervoudige.

5. Als een zelfstandig naamwoord voorkomt in een bepaling (zonder voorzetsel), die dient om uit te drukken, van wié iets is of komt, dus om bezit of afkomst of verwantschap of oorzaak uit te drukken, wordt het gezegd te staan in den 2ⁿ naamval. In bovenstaande zinnen staat dus: des konings, vaders, des timmermans, der runderen in den 2ⁿ naamval.

6. Als een mannelijk enkelvoudig zelfstandig naamwoord staat in den 2ⁿ naamval, wordt het lidwoord van bepaaldheid des, krijgt het daarbij komende bijvoeglijk naamwoord een n, en het zelfstandig naamwoord een s. Staat het lidwoord van eenheid er voor, dan wordt dit eens, en de bezittelijke voornaamwoorden worden mijns, zijns, haars, onzes, uws, huns; de aanwijzende voornaamwoorden worden dezes, diens. Alzoo:

De zoon des rijken boers rijdt naar de markt.

Het werk eens ijverigen smids is zeer vermoeiend.

Het nieuwe huis mijns oudsten broeders is af.

Daar is de studeerkamer uws geleerden vaders. Enz.

Sommige zelfstandige naamwoorden krijgen in den 2ⁿ naamval geen s maar en; bv.; de dapperheid des vorsten; de drang des harten. Zoo ook met heer, graaf, prins

en de mannelijke persoonsnamen op e: b o d e, dus ook de als mannelijke persoonsnamen gebruikte bijvoeglijke naamwoorden: b l i n d e, g r i j z e, enz.

7. Als een v r o u w e l i j k e n k e l v o u d i g zelfstandig naamwoord staat in den 2ⁿ naamval, wordt het lidwoord van bepaaldheid d e r; van eenheid e e n e r; de bezittelijke voornaamwoorden m i j n e r, z i j n e r, h a r e r, o n z e r, u w e r, h u n n e r; de aanwijzende voornaamwoorden d e z e r, d i e r; terwijl bijvoeglijk en zelfstandig naamwoord onveranderd blijven.

Komt het zelfstandig naamwoord zonder lidwoord of ander bepalend woord er voor, dan krijgt het s. Alzoo:

Het kind der arme vrouw bedelt langs de straat.

Daar hangt de japon der rijke prinses.

Ik prijs de liefde mijner trouwe moeder.

Daar ligt Moeders vingerhoed. Enz.

8. Als een o n z i j d i g e n k e l v o u d i g zelfstandig naamwoord staat in den 2ⁿ naamval, gelden dezelfde regels als voor een mannelijk enkelvoudig zelfst. naamwoord. Dus:

De eigenaar des wilden paards zal het temmen.

De ouders dezes kinds zijn overleden.

De boer oogst de vruchten zijns vruchtbaars lands. Enz.

9. Als een zelfstandig naamwoord, onverschillig van welk geslacht, m e e r v o u d i g is en in den 2ⁿ naamval staat, wordt het lidwoord van bepaaldheid d e r; krijgen de bezittelijke en aanwijzende voornaamwoorden eveneens een r (of e r), terwijl bijvoeglijk en zelfstandig naamwoord onveranderd blijven. Alzoo:

Hier hangen de petten der kinderen.

Het gezang dier vroolijke jongens is mooi.

De kleederen mijner oudere zusters kosten veel geld. Enz.

Door veel voorbeelden nader toelichten.

10. De tweede-naamvals vormen der persoonlijke voornaamwoorden komen zelden voor. In eenige voorbeelden laten zien, dat zij zijn: mijns of mijner, zijns of zijner, haars of harer, ons of onzer, uws of uwer, huns of hunner, haars of harer.

11. De tweede naamval kan ook omschreven worden door het voorzetsel van. Dan staat, het zelfstandig naamwoord volgens het vroeger geleerde in den 4ⁿ naamval.

12. Van gegeven uitdrukkingen de 4 naamvals vormen enkel- en meervoud opgeven, en zinnen maken, waarin zij voorkomen.

(Zie Oef. No. 13.)

§ 7.

1. Bello, de hond van den jager, is een trouw dier. Ontleden.

de hond van den jager is geen bepaling van Bello; het drukt geen kenmerk ervan uit; het is alleen een nadere verklaring voor dengene, die Bello wellicht niet kent. Zulk een uitdrukking heet bijstelling, en wordt door komma's van de andere deelen van den zin gescheiden.

2. Voorbeelden van bijstellingen.

Cornelis, de timmermans knecht, viel in het water.

Den leeuw, den koning der dieren, vreezen de andere dieren.

Wij brengen Prins Willem I, den grondlegger onzer vrijheid, alle hulde.

Wij hooren gaarne verhalen van M. A. De Ruyter, den schrik des oceaans.

3. Het zelfstandig naamwoord, dat een bijstelling uitmaakt, staat in denzelfden naamval als het naamwoord, waarvan het een bijstelling is. In de gegeven voorbeelden staat de eerste bijstelling in den 1ⁿ, de tweede in den 4ⁿ, de derde in den 3ⁿ, de vierde in den 4ⁿ naamval.

Bij woorden in den 2ⁿ naamval komt zelden een bijstelling voor.

4. Zinnen laten maken, waarin bijstellingen voorkomen.

(Zie Oef. No. 14.)

5. Gegeven uitdrukkingen in den vereischten naamvalsvorm schrijven.

(Zie Oef. No. 15.)

§ 8.

1. Ontleden: Met den hengel vangt men visch.

Er (daar) loopt iemand over de brug.

Niemand kent het uur van zijn dood.

Ligt er iets op de tafel?

Niets kon dien wilden knaap tegenhouden.

De onderwerpen zijn men, iemand, niemand, iets en niets.

Zij beteekenen personen of zaken, zonder iets meer er van te zeggen. Zij komen niet in de plaats van de namen van vroeger genoemde zelfstandigheden; zij laten de personen of zaken, die zij bedoelen, geheel onbepaald. Zij

heeten daarom: onbepaalde voornaamwoorden.

2. Door voorbeelden laten zien, dat men alleen als onderwerp voorkomt; dat iemand en niemand in 4 naamvallen kunnen voorkomen, de 2^e naamval met een s; dat van iets en niets de 2^e naamval ontbreekt.

In plaats van iets wordt ook gebruikt wat.

3. Ontleden: Wat hebt gij in uw hand?

Wat valt daar?

In deze zinnen wordt wat met een eenigszins ander doel gebruikt. Het komt in de plaats van den naam eener zelfstandigheid, die mij geheel onbekend is, zóó onbekend, dat ik er naar vraag. Eveneens de onderstreepte woorden in:

Wie gaat met mij mee? Bij wien zijt gij geweest?

Krijg ik op de laatste vraag ten antwoord: Bij mijn oom, dan kan ik vragen: bij welken oom?

4. De woorden wat, wie, welke zijn voornaamwoorden, die, omdat zij naar personen of zaken vragen, vragende voornaamwoorden heeten.

Wie vraagt naar personen, zoowel mannelijke als vrouwelijke.

Wat naar zaken zonder geslachtsonderscheiding.

Welke wordt gebruikt voor personen en zaken in alle geslachten en getallen.

5. Verbuiging:

Mann. Enk. 1^e naamv. Wie loopt daar over de straat?

2^e » Wiens boek hebt gij geleend?

3^e » Wien hebt gij het geld gegeven?

4^e » Wien hebt gij op uw reis ontmoet?

Uit dergelijke voorbeelden de vormen voor het vrouwelijk enkelvoud afleiden: 1^e n. wie; 2^e n. wier; 3^e n. wie; 4^e n. wie.

Voor het meervoud: 1^e n. wie; 2^e n. wier; 3^e n. wien; 4^e n. wie.

Mann. enkelvoud: 1^e n. wat; 3^e n. wat; 4^e n. wat.

Mann. enkelvoud: 1^e n. welke; 3^e n. welken; 4^e n. welken.

Vrouw. enkelvoud: 1^e n. welke; 3^e n. welke; 4^e n. welke.

Onzijdig enkelvoud: 1^e n. welk; 3^e n. welk; 4^e n. welk.

Meervoudig: 1^e n. welke; 3^e n. welken; 4^e n. welke.

Van wat en welke ontbreekt de 2^e naamval.

6. De naamvallen opgeven, waarin in gegeven zinnen de naamwoorden staan. (Zie Oef. No. 16.)

7. In gegeven zinnen den juisten vorm der voornaamwoorden invullen. (Zie Oef. No. 17.)

HERHALING.

Zinnen opgeven ter zins- en woordontleding, waarin, behalve het oppag. 62 1^e stukje vermelde, opgegeven wordt: geslacht, naamval, onbepaald of vragend voornaamwoord en al wat verder in het 2^e stukje geleerd is. (Zie Oef. No. 18.)

§ 9.

1. De verver verft de deur groen. Het woord groen zegt niet, waar, wanneer, hoe het verven

geschiedt, het dient niet om de werking te bepalen. In den zin wordt gezegd, dat de deur tengevolge van het verven het kenmerk groen krijgt. Het woord groen drukt dus een kenmerk van een zelfstandigheid uit en is daarom een bijvoeglijk naamwoord.

Perziken vind (noem) ik lekker. In dezen zin wordt gezegd, dat de spreker het kenmerk lekker aan perziken toekent. Lekker is dus een bijvoeglijk naamwoord.

De veëren maken den haan fraai. Om zijn veeren mag de haan fraai genoemd worden. De veëren maken fraai een kenmerk van den haan. Fraai is weer een bijvoeglijk naamwoord.

2. Zinnen laten maken, waarin een bijvoeglijk naamwoord op dergelijke wijze gebruikt wordt.

(Zie Oef. No. 19.)

3. Dit water is ijskoud. Ijskoud = zoo koud als ijs. De graad van koude wordt hier door een vergelijking bepaald aangegeven, zoodat er geen sprake van kan zijn, dat de hoedanigheid ijskoud in meer of minder sterke mate aan een voorwerp gevonden wordt. Het woord ijskoud kan daarom geen trappen van vergelijking hebben.

Eveneens: sneeuwwit, hemelsblauw, grasgroen, lelieblank, azijnzuur, zilvergrijs, enz.

4. Zinnen laten maken, waarin bijvoeglijke naamwoorden voorkomen. die krachtens hun beteekenis geen trappen van vergelijking hebben.

(Zie Oef. No. 20.)

§ 10.

1. Het regent. Verklaring van deze uitdrukking.

Spreeker, noch hoorder, noch een ander persoon verricht of ondergaat de handeling, door het werkwoord uitgedrukt.

Daarom heet zulk een werkwoord onpersoonlijk. De uitdrukking: het regent wil alleen zeggen, dat het regenen plaats heeft. De vorm van het werkwoord is de vorm van den 3^{en} persoon enkelvoud.

Eveneens: Het sneeuwt, het hagelt, het vriest, enz.

2. Ontleden: Ik wasch mij.

mij — bepaling van wasch als lijdend voorwerp. Het onderwerp en het lijdend voorwerp worden hier door denzelfden persoon voorgesteld.

Zoo ook: Wij kleeden ons; gij bedriegt u.

Ontleden: Ik berokken mij nadeel.

mij — bepaling van berokken als belanghebbend voorwerp.

Het onderwerp en het belanghebbend voorwerp worden hier door denzelfden persoon voorgesteld.

Zoo ook: Wij geven ons veel moeite; gij verbeeldt u baaste zijn.

3. Zulke werkwoorden, waarbij het onderwerp en het lijdend of belanghebbend voorwerp door denzelfden persoon worden voorgesteld, heeten wederkerende werkwoorden.

4. Bij wederkerende werkwoorden worden in den 3^{en} persoon enkel- en meerv. niet de persoonlijke voornaamwoorden: hem, haar, hen, hun gebruikt, maar altijd

het voornaamwoord zich. Dit heet daarom wederkeere-
rend voornaamwoord.

Dus: Hij kamt zich; zij kleedt zich; zij ver-
oorzaken zich pijn.

5. Zinnen laten maken, waarin een onpersoonlijk of een
wederkeerend werkwoord voorkomt.

(Zie Oef. No. 21 en 22.)

§ 11.

Ontleden: Het paard trekt den wagen.

Het werkwoord overbrengen in den 2ⁿ, 3ⁿ, 4ⁿ tegenwoor-
digen en in den 1ⁿ, 2ⁿ, 3ⁿ en 4ⁿ verleden tijd, met verklaring
van de beteekenis dier tijden.

2. In al die gevallen wordt iets verteld, wordt iets voor-
gesteld als werkelijk waar. Bij het ontkennend maken
van die zinnen wordt de handeling voorgesteld als wer-
kelijk niet waar. Worden die zinnen vragend of
vragend ontkennend gemaakt, dan wordt gevraagd,
of iets werkelijk waar of werkelijk niet waar is.

Al die vormen dienen dus om de werkelijkheid
voor te stellen, en worden gezamenlijk genoemd de wer-
kelijkheidsvorm of aantoonende wijs.

3. De aantoonende wijs bestaat derhalve uit 8 tijden,
waarvan 4 tegenwoordige en 4 verleden.

De 1° tegenw. en 1° verleden, de 3° tegen-
woordige en 3° verleden stellen de handeling voor-
als onvoltooid; de andere als voltooid.

§ 12.

Het kan gebeuren, dat men de handeling niet voorstelt

als werkelijk waar of niet waar, doch dat men den wil te kennen geeft, dat de handeling al of niet zal plaats hebben, bv.: **K a r e l, l o o p e e n s n a a r d e n d o k t e r.**

Hierin wordt niet gezegd, dat de handeling plaats heeft of niet, maar de spreker geeft zijn wil te kennen, dat de hoorder de handeling verrichten zal.

2. De vorm van het werkwoord is in dit geval gelijk aan den stam. Is de hoorder meervoudig, dan is de vorm gelijk aan den stam met t.

Jongens, luistert naar den meester.

Kinderen, denkt aan uw werk en babbelt niet!

3. Die twee vormen heeten de gebiedende wijs.
Van loopen is dus de gebiedende wijs:

enkelvoud: loop; meervoud: loopt.

Van vreezen » vrees; » vreest. Enz.

4. De naam van den aangesproken persoon (den hoorder) wordt door komma's van den zin gescheiden, en de zinsloten door een punt of een uitroepeteeken.

5. De naam van den aangesproken persoon staat in den vorm van den 1ⁿ naamval.

§ 13.

1. Ontleden: **D e k o n i n g l e v e !**

Dit werkwoord **l e v e** drukt niet uit, dat de koning werkelijk leeft; 't is dus geen vorm der aantoonende wijs. Het drukt evenmin uit den wil van den spreker, dat de hoorder leven zal; daarom is het evenmin een vorm der gebiedende wijs. De spreker drukt den wensch uit, dat iets gebeuren zal.

Zoo ook in: Die verrader sterve!

Mijn vriend kome!

Die grijsaard worde geëerbiedigd!

Uw wil geschiede!

Achteraan dergelijke zinnen gebruikt men geen punt, maar een uitroepsteeken.

2. Deze vormen heeten de wenshende of aanvoegende wijs.

Daarin komen voor:

1° tegenwoordige tijd.

ik leve — kome.

hij leve — kome.

wij leven — komen.

gij levet — komet.

zij leven — komen.

1° verleden tijd.

ik leefde — kwame.

hij leefde — kwame.

wij leefden — kwamen.

gij leefdet — kwamet.

zij leefden — kwamen.

2° tegenwoordige tijd.

ik hebbe — zij

hij hebbe — zij

wij hebben — zijn

gij hebt — zijt

zij hebben — zijn

2° verleden tijd.

ik hadde — ware

hij hadde — ware

wij hadden — waren

gij haddet — waret

zij hadden — waren

3. Van verschillende werkwoorden laten opgeven:

de aantoonende wijs (8 tijden),

de gebiedende wijs (2 vormen),

de aanvoegende wijs (4 tijden).

(Zie Oef. No. 23.)

4. Dictee waarin allerlei vormen des werkwoords.

(Zie Oef. No. 24.)

§ 14.

1. Ai, ai! mijn heele handje brandt!
 Triomf! de vreugde stijgt ten top!
 Ach! mijn zusje is gestorven!
 Och! och! wat duurt die weg toch lang!
 O! die Mei maakt zoo blij!
 Hel! wat zou daar te doen wezen?

Deze regels beginnen met een woord, dat eigenlijk niet tot den volgenden zin behoort; dat, ofschoon het er wel mee in verband staat, geen deel er van uitmaakt. Het stelt niets anders voor dan een uitroep van den spreker, waardoor hij de eene of andere aandoening uitdrukt.

Ai, ai! in den eersten zin is een uitroep van pijn;
 Triomf! in den tweeden zin, van vreugde; Ach!
 in den derden, van smart, enz.

2. Die woorden heeten tusschenwerpsels, en worden in schrift altijd gevolgd door een komma of een uitroepsteeken. De zin, waarbij zij staan, heeft meestal ook een uitroepsteeken aan het eind.

§ 15.

1. Zooals vroeger (in §§ 4 en 5) geleerd is, kunnen de bezittelijke voornaamwoorden (behalve onze) en het lidwoord van eenheid: een met de ontkenning er van: geen in den 3ⁿ en 4ⁿ naamval onveranderd blijven. In de gemeenzame spreektaal laat men de verbuiging achterwege; in de

gemeenzame schrijftaal eveneens. Maar in meer verheven stijl worden die woorden verbogen in verband met geslacht, getal en naamval der zelfstandige naamwoorden, waarbij zij gebruikt worden.

2. Voorbeelden :

Mijn vader is mijn beste vriend.	Mann. enk.	1 ^e naamv.
Eert u w e n vader.	Mann. enk.	4 ^e naamv.
De soldaten zwoeren hun- n e n keizer trouw.	Mann. enk.	3 ^e naamv.
Al m i j n e hoop is op hem gevestigd.	Vrouw. enk.	1 ^e naamv.
De Hollanders streden voor h u n n e onafhankelijkheid.	Vrouw. enk.	4 ^e naamv.
Een dienstmaagd is h a r e meesteres gehoorzaamheid schuldig.	Vrouw. enk.	3 ^e naamv.
Z i j n vertrouwen is nooit beschaamd geworden.	Onz. enk.	1 ^e naamv.
Hij wijdt z i j n vaderland z i j n gansche leven toe.	Onz. enk.	3 ^e en 4 ^e naamv.
Z i j n e laatste dagen, maan- den, jaren waren vol te- leurstellingen.	Meerv.	1 ^e naamv.
Zij liet zich door h a r e trot- sche droomen, verwachting- gen, plannen geheel mee- sleepen.	Meerv.	4 ^e naamv.

De mannen waren h u n n e n
vrouwen, de vrouwen h a
r e n mannen, de ouders
h u n n e kinderen een
voorbeeld van heldenmoed.

Meerv. 3^e naamv.

3. Denzelfden buigingsuitgang, dien wij bij het lidwoord van bepaaldheid hebben opgemerkt, **n**, wordt ook bij deze woorden in dezelfde gevallen aangetroffen, ter wille van de uitspraak voorafgegaan door een **e**.

Daarenboven komt de **e** in alle naamvallen voor in het vrouwelijk enkelvoud en in het meervoud voor de drie geslachten.

4. Bezittelijke voornaamwoorden in den vereischten verbogen vorm schrijven. (Zie Oef. No. 25.)

§ 16.

1. In § 6. 6 is opgemerkt, dat de als mannelijke persoonsnamen gebruikte bijvoeglijke naamwoorden in den 2ⁿ naamval enkelvoud een uitgang **n** krijgen, evenals andere persoonsnamen op **e**. Dit komt hierdoor, dat de bijvoeglijke naamwoorden, zoo gebruikt, geheel en al zelfstandige naamwoorden geworden zijn.

In het meervoud krijgen zij dan ook den meervoudsuitgang **n**.

b. v.: **Mannen en vrouwen, rijken en armen, ouden en jongen, sterken en zwakken, allen deden hun best om de stad te verdedigen;**

daarentegen: **Alle menschen behooren de wetten na te leven; oude zoowel als jonge, rijke**

zoowel als **arme**, omdat het vroeger genoemde woord menschen hier in gedachten wordt herhaald.

2. Hetzelfde onderscheid in spelling wordt ook gemaakt bij de telwoorden: alle, sommige, eenige, beide, ettelijke, vele, enz.

Beteekenen deze dus personen, wier namen niet achter de genoemde telwoorden in gedachten herhaald worden, dan krijgen zij den meervouds-uitgang **n**, behalve in den 2ⁿ naamval, waar zij een **r** krijgen.

b. v. Mijn vrienden komen heden avond **allen** bij mij.

Hij mocht zich in **aller** tevredenheid verheugen.

Sommigen beweren, dat de winters tegenwoordig minder streng zijn dan vroeger. Volgens **anderer** meening is het niet waar.

Eenigen waren het met hemeens; maar **velen** konden hem geen gelijk geven.

Zijn vader en zijn grootvader waren zee-lieden; **beiden** hebben hun leven op de zee verloren. **Beider** lot heeft hem niet van de zee teruggehouden.

daarentegen:

Alle menschen moeten sterven.

Sommige (vrienden) zijner vrienden hebben hem dit besluit afgeraden.

Niet alle leden der vergadering konden met hem instemmen, **eenige** zwegen stil, **andere** verzetten zich tegen zijn plan.

Zijn beide grootouders zijn reeds lang overleden.

3. Wanneer de als zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden of telwoorden zaken voorstellen, wordt de meervoudsuitgang *n* niet gebruikt. (Natuurlijk wel de naamvalsuitgang *n* in den 3ⁿ. naamval meervoud.)

4. Den juisten vorm van zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden en telwoorden invullen.

(Zie Oef. No. 26.)

§ 17.

1. Ontleden:

Mijn vader schreef mij gisteren een langen brief.

Mijn vader zal mij morgen een langen brief schrijven.

Mijn vader heeft mij verleden week een langen brief geschreven.

In deze zinnen, die de handeling eenvoudig vermelden, staat het onderwerp vooraan, dan volgt het gezegde en daarna de bepalingen, die in den 4ⁿ. naamval het laatst. Staat het werkwoord in een samengestelden tijd, zooals in den 2ⁿ en 3ⁿ zin, dan volgt het hulpwerkwoord terstond na het onderwerp, en het werkwoord zelf (verleden deelwoord of onbepaalde wijs) staat aan het einde van den zin.

2. Wij kunnen bovenstaande zinnen ook met een der bepalingen doen aanvangen:

Gisteren schreef mijn vader mij een langen brief.

Mij zal mijn vader morgen een langen brief schrijven.

Een langen brief heeft mijn vader mij verleden week geschreven.

Hierbij valt op te merken, dat, wanneer de zin met een bepaling begint, de volgorde van onderwerp en gezegde (hulpwerkwoord bij sameugestelde tijden) tegelijk wordt omgekeerd.

3. Opmerken, dat, bij omzetting, op de bepaling die aan het hoofd van den zin staat, de meeste aandacht gevestigd wordt.

4. Bij vragende of wenschende zinnen kan het werkwoord aan het begin staan; hierop volgt dan terstond het onderwerp.

5. Uit gegeven deelen zinnen laten samenstellen, telkens met andere woordschikking. (Zie Oef. No. 27.)

§ 18.

1. Ontleden: Willem en Jan spelen.

Willem en Jan — onderwerp van spelen.

De handeling spelen wordt verricht door twee personen, wier namen in het onderwerp verbonden zijn door en. De zin kan ontbonden worden in de twee zinnen: Willem speelt en Jan speelt.

2. Ontleden: Willem eet en drinkt.

eet en drinkt — gezegde van Willem.

3. Het woordje en, dat die deelen, welke in den zin dezelfde waarde hebben, vereenigt, samenvoegt, heet voegwoord.

4. Deze man bezit vrouw noch kind. Verklaring van de beteekenis:

Deze man bezit geen vrouw en (ook) geen kind. De twee deelen van het voorwerp zijn verbonden door het woordje *noch*, dat dus ook een voegwoord is. Alleen dient het niet slechts om samen te voegen, maar ook om den zin ontkennend te maken. Om de ontkenning nog sterker te doen uitkomen, gebruikt men soms tweemaal *noch*: deze man bezit noch vrouw noch kind.

5. Gegeven zinnen met nevensgeschikte zindeelen ontbinden in de samenstellende zinnen. (Zie Oef. No. 28.)

6. Zinnen met nevensgeschikte zindeelen samenstellen uit gegeven enkelvoudige zinnen. (Zie Oef. No. 29.)

7. De bovengebruikte voegwoorden dienen om gelijksoortige deelen van den zin samen te voegen. Zij kunnen ook dienen om geheel verschillende zinnen te verbinden. B.v.: Jan speelt op de viool, Mietje leert haar les, kunnen door het voegwoord *en* tot één zin verbonden worden.

8. Dergelijke zinnen, die eigenlijk uit meer dan één zin bestaan, heeten samengestelde zinnen.

9. Samengestelde zinnen laten maken, waarvan de deelen door *en* verbonden zijn. (Zie Oef. No. 30.)

§ 19.

1. Ontleden: Jan of Willem speelt op de piano.

Hier wordt de handeling verricht door één van twee personen, die beiden in het onderwerp genoemd, en wier namen daar verbonden zijn door het woordje *of*. Dit woordje is eveneens een voegwoord.

2. Waren de twee deelen van het onderwerp verbonden door en, dan zou het werkwoord den meervoudsvorm moeten aannemen, omdat de handeling dan door beide personen verricht zou worden. Nu blijft het werkwoord enkelvoudig, omdat het voegwoord of een der twee uitsluit. Daarom wordt genoemd: aaneenschakelend voegwoord, — of, scheidend voegwoord.

3. Ook het voegwoord of kan dienen niet alleen om deelen van zinnen, maar ook om geheele zinnen te verbinden, b. v.: Ik krijg van daag bezoek of ik ga naar den Haag.

4. Om de kracht van het voegwoord of te versterken, wordt het somtijds aan het begin van beide zinnen of zinsdeelen gebruikt, b. v.: Of hij doet zijn werk slecht, of hij doet niets.

4. Samengestelde zinnen laten maken, waarin het scheidend voegwoord of voorkomt. (Zie Oef. No. 31.)

§ 20.

1. Koud water is gezond. Sterke dranken zijn ongezond.

Jan gaat uit.

Willem blijft t'huis.

Vader is ziek.

Moeder is gezond.

Wat in den tweeden van elk paar zinnen gezegd wordt, is in een of ander opzicht tegengesteld aan den inhoud van den eersten zin. Wil men deze paren tot een samengestelden zin verbinden, dan wordt het voegwoord maar gebruikt. Door die verbinding wordt juist de aandacht gevestigd op de tegenstelling in beide zinnen.

2. Het voegwoord maar evenals doch, dat denzelfden dienst kan doen, heet tegenstellend voegwoord en wordt voorafgegaan door een komma.

3. Men kan de tegenstelling ook uitdrukken door de bijwoorden: daarentegen, echter, intusschen, evenwel, enz. In dit geval wordt de eerste zin niet gesloten door een komma, maar door een puntkomma. Welke verandering ondergaat de woordschikking van den tweeden zin dan, als het bijwoord vooraan komt te staan?

4. Samengestelde zinnen laten maken met tegenstellende voegwoorden of bijwoorden. (Zie Oef. No. 32, 33 en 34.)

§ 21.

1. Willem komt niet school. Hij is ongesteld.
 Ik wasch mijn handen. Zij zijn vuil.
 Ik ga den dokter halen. Moeder is ziek.

Hier geeft de tweede van elk paar zinnen de reden te kennen, waarom de handeling, in den eersten uitgedrukt, plaats heeft. Wil men het verband duidelijker doen uitkomen, de aandacht vestigen op den samenhang tusschen oorzaak en gevolg, dan verbindt men de zinnen door het voegwoord want.

2. Het voegwoord want heet redengevend voegwoord en wordt voorafgegaan door een komma.

3. Wanneer men in deze samengestelde zinnen het redengevende deel voorop zet, kan het verband ook uitgedrukt worden door een der bijwoorden: dus, daarom, derhalve, bijgevolg. In dit geval wordt de voorste zin niet gesloten door een komma, maar door een punt-

komma. Welke verandering ondergaat de woordschikking van den laatsten zin dan, als het bijwoord vooraan komt te staan?

4. Samengestelde zinnen laten maken met redengevende voegwoorden of bijwoorden. (Zie Oef. No. 35, 36 en 37.)

5. Zins- en woordontleding van samengestelde zinnen met nevenschikkende verbinding. (Zie Oef. No. 38.)

§ 22.

1. Ontleden:

Dieren, die hun jongen zoogen, heeten zoogdieren.

Er groeien heerlijke peren in den tuin, dien mijn vader gekocht heeft.

Kent gij den heer, wiens zoon gisteren verongelukt is?

Het lieve kind, dat verleden week nog zoo vroolijk speelde, is thans gevaarlijk ziek.

Het boek, waarin wij thans lezen, bevalt mij uitstekend.

De boom, in welks schaduw wij gezeten hebben, is door den bliksem getroffen.

2. In den eersten zin wordt gezegd, dat sommige dieren zoogdieren heeten. Op de vraag: welke dieren? wordt niet geantwoord met één woord, dat een kenmerk van die dieren uitdrukt, maar met den zin: die hun jongen zoogen. Werd de vraag beantwoord met één woord, dan zou dit een bijvoeglijk naamwoord of als zoodanig gebruikt woord zijn; nu het antwoord in een zin vervat is, die het-

zelfde doet als het bijvoeglijk naamwoord doen zou, wordt deze zin bijvoeglijke zin genoemd.

3. De bijvoeglijke zin dient dus om een kenmerk uit te drukken van een zelfstandigheid, in den anderen zin genoemd. Het woord, dat deze zelfstandigheid benoemt (zelfstandig naamwoord of voornaamwoord) heet het antecedent van den bijvoeglijken zin. De bijvoeglijke zin staat niet op zich zelf, maar bepaalt een deel van den anderen zin, vervangt een woord in den anderen zin, is derhalve minder in rang. Daarom heet: dieren heeten zoogdieren de hoofdzin, en die hun jongen zoogen bijvoeglijke bijzin of ondergeschikte bijvoeglijke zin.

4. Gelijke bespreking van de andere zinnen in 1.

5. Vergelijking tusschen:

Den man, die daar loopt, heb ik meermalen gezien.

De vrouw, die daar loopt, heb ik meermalen gezien.

Het kind, dat daar loopt, heb ik meermalen gezien.

en ontleding van den bijvoeglijken zin.

In de drie voorbeelden is het woord die of dat onderwerp van den bijvoeglijken zin.

De woorden die en dat zijn eigenlijk aanwijzende voornaamwoorden. Worden zij gebruikt zooals hier, om een bijvoeglijken bijzin aan den hoofdzin te verbinden, dan heeten zij betrekkelijke voornaamwoorden. Ook de vragende voornaamwoorden wie en welke worden hiervoor gebruikt en krijgen dan ook dien naam. Zie de zinnen in 1. van deze §.

Waarom wordt in bovenstaande zinnen niet hetzelfde woord gebruikt voor het onderwerp van den bijzin? Het eenige verschil in de drie zinnen is het geslacht van het antecedent, waaruit de regel afgeleid wordt, dat het betrekkelijk voornaamwoord afhangt van het geslacht van het antecedent.

6. Brengen wij bovenstaande zinnen in het meervoud over, dan worden de betrekkelijke voornaamwoorden alle: die. Ook het getal van het antecedent heeft dus invloed.

7. Vergelijken en ontleden:

De man, die gisteren bij ons kwam, is thans vertrokken.

De man, dien wij gisteren zagen, is thans vertrokken.

In het eerste geval is het betrekkelijk voornaamwoord onderwerp van den bijzin en staat dus in den 1° naamval; in het tweede lijdend voorwerp, zoodat het in den 4° naamval staat.

8. De vorm van het betrekkelijk voornaamwoord blijkt nu af te hangen van 't geslacht en 't getal van het antecedent, en van den naamval, waarin het zelf in den bijzin voorkomt.

9. Voorbeelden:

a. Antecedent: mannelijk, enkelvoudig.

De boom, **die** daar staat, is reeds 50 jaren oud.

De kapitein, **wiens** schip door den storm vernield is, heeft zich gelukkig gered.

Hij heeft zich steeds gedragen als een man, **wien** wij onze hoogste achting verschuldigd zijn.

De laatste veldslag, **dien** Napoleon I verloor,

werd geleverd in de vlakte van Waterloo.

In 1607 werd te Vlissingen de groote zeeheld geboren, van **wien** wij in de geschiedenis zoo menigmaal lezen.

Voor een mannelijk enkelvoudig antecedent heeft het betrekkelijk voornaamwoord de volgende vormen:

- 1^e naamval: die
 2^e » wiens
 3^e » wien
 4^e » dien (lijdend voorwerp)
 of wien (na een voorzetsel).

b. Antecedent: vrouwelijk, enkelvoudig.

De eerste stad, **die** den Spanjaarden ontnomen werd, was Den Briel.

De lieve zon, in **wier** stralen wij ons zoo gaarne gekoesterd hadden, bleef den ganschen dag achter de wolken.

Daar is de vrouw, **wie** gij gisteren een aalmoes beloofd hebt.

De overwinning, **die** de verbonden mogendheden bij Waterloo bevochten, besliste over het lot van Napoleon.

Wat weet gij van de vrouw, over **wie** ik u verleden week gesproken heb?

Voor een vrouwelijk enkelvoudig antecedent heeft het betrekkelijk voornaamwoord de volgende vormen:

- 1^e naamval: die
 2^e » wier
 3^e » wie

4^e naamval: die (lijdend voorwerp)
of wie (na een voorzetsel).

c. Met dergelijke voorbeelden aantoonen, dat voor een onzijdig enkelvoudig antecedent, in den 1ⁿ, 3ⁿ en 4ⁿ naamval gebruikt wordt: dat, soms ook wat, en dat voor den 2ⁿ naamval een vorm ontbreekt;

d. dat voor een meervoudig antecedent, onverschillig van welk geslacht, de vormen zijn:

1^e naamval: die
2^e » wier
3^e » wien
4^e » die (lijdend voorwerp)
of wie (na een voorzetsel).

10. Deze vormen in zinnen laten gebruiken.

(Zie Oef. No. 39 en 40.)

11. In plaats van de vormen van die en wie gebruikt men ook als betrekkelijk voornaamwoord de vormen van welk, vooral als het antecedent een zaak voorstelt.

Door middel van zinnen aantoonen, dat de vormen van het betrekkelijk voornaamwoord welk zijn:

Enkelvoudig. Meervoudig.

	Mann.	Vrouw.	Onz.	Alle geslachten.
1 ^e n. welke	welke	hetwelk	welke	
2 ^e n. welks	welker	welks	welker	
3 ^e n. welken	welke	hetwelk	welken	
4 ^e n. welken	welke	hetwelk	welke	

12. De vormen van welk in zinnen laten gebruiken.

(Zie Oef. No. 41, 42 en 43.)

13. De man, over wien ik u gesproken heb, woont daar.

De zaak, over welke ik u gesproken heb, is opgehelderd.

De vrouw, met wie ik meegegaan ben, heeft mij den weg gewezen.

Het schip, met hetwelk ik de reis gemaakt heb, is gesloopt.

De kooplieden, van wie wij onze goederen ontvangen, wonen te Rotterdam.

De koeien, van welke wij de melk krijgen, loopen daar in de weide.

In den tweeden, vierden en zesden zin, vervangt men liever het betrekkelijk voornaamwoord, voorafgegaan door het voorzetsel, door de woorden: waarover, waarmee, waarvan, aanéén geschreven, of door tusschenkomende woorden in tweeën gescheiden.

In den 1ⁿ, 3ⁿ, 5ⁿ zin doet men dit niet. Waarom niet?

De woorden: waarover, waarmee, waarvan, waaruit, waarop, waarin, waaronder, en meer dergelijke worden voornaamwoordelijke bijwoorden genoemd. Waarom?

14. Zinnen laten maken, waarin deze woorden voorkomen.
(Zie Oef. No. 44 en 45.)

15. Ik, die uw beste vriend ben, kan uw handeling niet goedkeuren.

Ik wensch u, die zulk een schitterende overwinning behaald hebt, geluk.

Onze Vader, die in de hemelen zijt.

Hij, die zijn plicht doet, kan over zich zelf tevreden zijn.

In deze bijvoeglijke zinnen komt het betrekkelijk voornaamwoord als onderwerp voor. Het werkwoord in de bijzinnen staat in den 1ⁿ zin in den 1ⁿ persoon, in den 2ⁿ en 3ⁿ zin in den 2ⁿ persoon, in den 4ⁿ zin in den 3ⁿ persoon, en stemt dus overeen met den persoon van het antecedent.

Als het betrekkelijk voornaamwoord onderwerp is van den bijvoeglijken bijzin, staat het werkwoord van den bijzin in denzelfden persoon als door het antecedent wordt voorgesteld.

16. Een bijvoeglijke bijzin wordt door komma's van den hoofdzin gescheiden.

17. Bij vergelijking van bijvoeglijke bijzinnen met de zinnen van § 17 blijkt, dat de deelen der zinnen op een andere wijze geschikt zijn. Het betrekkelijk voornaamwoord staat zoo dicht mogelijk bij het antecedent, dus vooraan den zin. Overigens komt eerst het onderwerp, dan de bepalingen, eindelijk het werkwoord. Staat het werkwoord in een samengestelden tijd, dan gaat het verleden deelwoord liefst het hulpwerkwoord vooraf.

18. Zins- en woordontleding van samengestelde zinnen, waarin een ondergeschikte bijvoeglijke zin voorkomt.

(Zie Oef. No. 46.)

§ 23.

1. Ontleden en vergelijken:

a. Ginder wandelt mijn vader.

b. Mijn vader wandelt buiten de stad.

c. Mijn vader wandelt, waarheen hij wil.

In a wordt de bepaling van plaats, bij het werkwoord

behoorende, uitgedrukt door één woord, een bijwoord; in *b* door een zelfstandig naamwoord, voorafgegaan door een voorzetsel; in *c* door een zin.

a. Straks gaan wij eten.

b. Te vier uren gaan wij eten.

c. Als de klok slaat, gaan wij eten.

In *a* wordt de bepaling van tijd, bij het werkwoord behoorende, uitgedrukt door één woord, een bijwoord; in *b* door een zelfstandig naamwoord, voorafgegaan door een voorzetsel; in *c* door een zin.

2. Omdat in beide voorbeelden *c* de bijwoordelijke bepaling wordt uitgedrukt door een zin, wordt deze zin bijwoordelijke zin genoemd.

3. De bijwoordelijke zin dient dus ter bepaling van een werking of hoedanigheid, in den anderen zin vervat, evenals een bijwoord doen zou. De bijwoordelijke zin is evenzeer als de bijvoeglijke minder in rang dan de zin, waarbij hij staat. Daarom heeten *Mijn vader wandelt en wij gaan eten* hoofdzin, en *waarheen hij wil en als de klok slaat* bijwoordelijke bijzin of ondergeschikte bijwoordelijke zin.

4. Omdat *waarheen hij wil* de plaats van de werking uit den hoofdzin bepaalt, wordt deze bijwoordelijke bijzin nog nader onderscheiden als plaatsbepalende bijwoordelijke bijzin of bijwoordelijke bijzin van plaats.

Zoo wordt *als de klok slaat* genoemd tijdbepalende bijwoordelijke bijzin of ondergeschikte bijwoordelijke zin van tijd.

5. Gelijke bespreking van de volgende zinnen:

Wanneer de herfst nadert, vertrekken de ooievaars.

Waar thans die koeien grazen, stroomde vroeger water.

Nadat hij zijn boodschap gedaan had, vertrok hij.

Hij kwam, vanwaar ik hem niet gewacht had.

Sedert hij dat ongeluk heeft gehad, is hij veel voorzichtiger geworden.

Toen Filips de onoverwinnelijke vloot uitrustte, twijfelde hij niet aan de verovering van ons land.

6. Bij gegeven hoofdzinnen plaats- of tijdbepalende bijzinnen laten maken en omgekeerd. (Zie Oef. No. 47 en 48.)

7. Ontleden en vergelijken:

a. Door zijn wildheid kreeg hij een ongeluk.

b. Doordat hij zoo wild was, kreeg hij een ongeluk.

a. Hij werd beloond om zijn goed gedrag.

b. Hij werd beloond, omdat hij zich goed gedragen had.

De bepaling, in *a* uitgedrukt door een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel er voor, is in *b* vervat in een zin, die, omdat hij hetzelfde doet als een bijwoord doen zou, een bijwoordelijke is. Deze bepalingen houden de reden in van de werking in den hoofdzin, waarom de bijzin nader wordt onderscheiden als redengevende bijwoordelijke bijzin.

8. Gelijke bespreking van de volgende zinnen:

Dewijlik nog veel te doen heb, kan ik niet langer hier blijven.

Hij kon niet meer meegaan, daar de trein reeds vertrokken was.

Ik koop die boeken niet, aangezien het geld mij ontbreekt.

9. Ontleden en vergelijken:

a. Ik eet om te leven.

b. Eert uwen vader en uwe moeder, (ten einde) opdat gij lang levet.

De bepaling, in *a* uitgedrukt door een werkwoord in de onbepaalde wijs met een voorzetsel er voor, in *b* door een zin, die dus weer een bijwoordelijke is, wijst het doel aan van de werking in den hoofdzin. Opdat gij lang levet is daarom een doelaanwijzende bijwoordelijke ondergeschikte zin. Het werkwoord in dezen bijzin staat doorgaans in de aanvoegende wijs, waarvoor ook de hulpwerkwoorden mogen en zullen gebruikt kunnen worden.

10. Bij gegeven hoofdzinnen redengevende of doelaanwijzende bijzinnen laten maken en omgekeerd.

(Zie Oef. No. 49 en 50.)

11. Het was verbazend donker, zodat ik niet zien kon.

Wij hebben vroeg gegeten, zodat wij op onzen tijd konden vertrekken.

Gij wacht zoo lang, dat het mij begint te vervelen.

Hij heeft zulk een mooi huis, dat iedereen er den mond vol van heeft.

In deze zinnen wordt in het tweede deel het gevolg vermeld van wat in het eerste wordt meegedeeld. In den 1ⁿ drukt de bijzin het gevolg uit van het donker zijn; in den 2ⁿ van het vroeg eten; in den 3ⁿ bepaalt de bijzin, door aanduiding van een gevolg, hoe lang het wachten duurde; in den 4ⁿ op dezelfde wijze, hoe mooi het huis wel is.

Deze bijzinnen zijn weer bijwoordelijke en worden gevolgaanduidende bijwoordelijke bijzinnen genoemd.

12. Als mijn broeder een laag nummer trekt, moet hij soldaat worden.

Aanstaanden Zondag gaan wij naar Haarlem, indien het mooi weer is.

Gij moogt met ons meegaan, mits uw werk in orde is.

Wanneer het geweten ons niets verwijt, kunnen wij gerust leven.

Wat in deze zinnen wordt gezegd: het soldaat worden, het naar Haarlem gaan, het met ons meegaan, het gerust kunnen leven is nog niet zeker. Het hangt af van wat in het andere deel van den zin wordt gezegd; het andere deel vermeldt de voorwaarde, die vervuld moet zijn, eer de inhoud van den hoofdzin werkelijkheid wordt. De zin, waarin de voorwaarde vervat is, wordt hierom voorwaardelijke bijwoordelijke bijzin genoemd.

13. Bij gegeven hoofdzinnen gevolgaanduidende of voorwaardelijke bijwoordelijke ondergeschikte zin-

nen laten maken en omgekeerd. (Zie Oef. No. 51 en 52).

14. Ontleden en vergelijken:

a. Trots alle moeite kon hij zijn doel niet bereiken.

b. Ofschoon hij alle moeite aanwendde, kon hij zijn doel niet bereiken.

Wat in *a* in een bijwoordelijke bepaling (zelfstandig naamwoord met voorzetsel) is vervat, wordt in *b* door een zin uitgedrukt, die dus weer een bijwoordelijke bijzin is. De inhoud van de bijwoordelijke bepaling of van den bijzin zou een anderen hoofdzin doen verwachten: het aanwenden van alle moeite doet de bereiking van het doel vermoeden. Het doel wordt echter niet bereikt, hetgeen een gevolg zou kunnen zijn van het niet aanwenden van moeite. Hoofdzin en bepaling of bijzin staan eenigszins tegen elkander over; de inhoud van bepaling of bijzin wordt toegegeven; toch vermeldt de hoofdzin geen anderen uitslag. De bijwoordelijke bijzin wordt genoemd toegeevende bijwoordelijke ondergeschikte zin.

15. Gelijke bespreking van de volgende zinnen:

Hoewel het regent, ga ik met mijn familie uit wandelen.

Wij gingen onverschrokken het bosch in, niettegenstaande het verbazend donker was.

Schoon hij loopt door wind en regen,

't Zingen wordt hij nimmer moe.

Hij wordt hoe langer hoe armer, alleeft hij nog zoo zuinig.

16. Hij maakt een beweging, alsof hij hier de baas was.

Hij komt ons morgen bezoeken, zooals gij weet.

Een lamp geeft doorgaans beter licht dan een kaars (licht geeft).

Mijn vader telt evenveel jaren als de Koning (jaren telt).

Vertoon u altijd, zooals (gelijk) gij zijt.

In het tweede deel dezer zinnen wordt een vergelijking uitgedrukt, waardoor de inhoud van het eerste deel verduidelijkt of nader bepaald wordt. Het tweede deel is weer ondergeschikt, minder in rang dan het eerste en wordt vergelijkende bijwoordelijke bijzin genoemd.

17. Bij gegeven hoofdzinnen toegevende of vergelijkende bijwoordelijke ondergeschikte zinnen laten maken en omgekeerd. (Zie Oef. No. 53 en 54).

18. Een bijwoordelijke bijzin wordt evenals een bijvoeglijke door komma's van den hoofdzin gescheiden.

19. Uit de behandelde voorbeelden blijkt, dat een bijwoordelijke bijzin met een bijzonder woord aan den hoofdzin verbonden wordt. Zoo vonden wij:

bij de plaatsbepalende de woorden: waarheen, waar, van waar;

bij de tijdbepalende: als, nadat, sedert, toen, wanneer;

bij de redengevende: doordat, omdat, dewijl, daar, aangezien;

bij de doelaanwijzende: opdat, ten einde;
 bij de gevolgaanduidende: zoodat (dat);
 bij de voorwaardelijke: als, indien, mits,
 wanneer;

bij de toegeevende: ofschoon, hoewel, niet-
 tegenstaande, schoon, al;

bij de vergelijkende: alsof, zooals, d'an, als,
 gelijk.

Deze woorden heeten voegwoorden, omdat zij even-
 als de vroeger behandelde voegwoorden twee zinnen of zins-
 deelen verbinden. Het hangt van den inhoud van den bijzin
 af, welk voegwoord gebruikt moet worden; uit het voeg-
 woord is de aard of strekking van den bijzin reeds vooruit
 af te leiden. Men spreekt daarom van plaatsbepalende,
 tijdbepalende, redengevende, doelaanwij-
 zende, gevolgaanduidende, voorwaardelij-
 ke, toegeevende, vergelijkende voegwoorden.

Van de vroeger behandelde (aaneenschakelende,
 scheidende, tegenstellende, redengevende)
 zijn zij onderscheiden, in zooverre de thans geleerde onder-
 geschikte zinnen aan den hoofdzin verbinden, terwijl bij die
 uit § 18—21 de twee verbonden zinnen van gelijken rang
 waren en hierom nevens geschikt heetten. Om deze
 reden worden de voegwoorden onderscheiden in nevens-
 schikkende en onderschikkende.

20. Bijzinnen met gegeven voegwoorden laten invullen.

(Zie Oef. No. 55.)

21. In gegeven zinnen het voegwoord laten invullen.

(Zie Oef. No. 56.)

22. Gegeven voegwoorden in zinnen laten gebruiken.

(Zie Oef. No. 57.)

23. Zins- en woordontleding van samengestelde zinnen met onderschikkende zinsverbinding. (Zie Oef. No. 58.)

24. Bij de bijwoordelijke bijzinnen is, wat de woordschikking aangaat, hetzelfde op te merken als bij de bijvoeglijke. Het voegwoord staat aan het begin van den bijzin; verder is de volgorde: onderwerp, bepalingen, werkwoord (in samengestelde tijden het hulpwerkwoord liefst achteraan).

Uitzondering bij het voegwoord *a l.*

25. In de boven behandelde voorbeelden stond de bijzin nu eens vóór, dan weder achter den hoofdzin. Staat de bijzin vooraan, dan verandert de orde in den hoofdzin volgens § 17, 2.

§ 24.

1. Ontleden en vergelijken:

a. De meester vertelde ons gisteren een geschiedenis.

b. De meester vertelde ons gisteren, dat Karel de Groote in 814 stierf.

a. Ik vraag mijn ouders verlof.

b. Ik vraag mijn ouders, of ik naar de kermis mag gaan.

Wat in *a* wordt uitgedrukt door één woord, een zelfstandig naamwoord met of zonder lidwoord, wordt in *b* uitgedrukt door een zin, die dus denzelfden dienst doet als het zelfstandig naamwoord, d. i. den; dienst van lijdend voorwerp.

2. Ontleden en vergelijken:

a. Uw overkomst doet ons genoegen.

b. Dat gij overgekomen zijt, doet ons genoegen.

a. Zijn slecht gedrag hindert mij zeer.

b. Dat hij zich slecht gedraagt, hindert mij zeer.

a. Die geheele zaak is mij onbekend.

b. Of hij op 't oogenblik thuis is, is mij onbekend.

Het zelfstandig naamwoord, door voornaamwoord of bijvoeglijk naamwoord voorafgegaan, dat in *a* het onderwerp van den zin uitmaakt, is in *b* vervangen door een zin, die denzelfden dienst doet.

3. Ontleden en vergelijken.

a. Zijn grootste verlangen is geld.

b. Mijn uitdrukkelijke wensch is, dat gij gehoorzaam zult zijn.

c. Onze eerste vraag was, of wij hier logeeren konden.

Het zelfstandig naamwoord *geld* in *a* is het naamwoordelijk deel van 't gezegde; in *b* en *c* wordt dit deel door een zin uitgedrukt, die dus weer denzelfden dienst doet.

4. Omdat in de voorbeelden *b* en *c* door een zin wordt uitgedrukt, wat in *a* door een zelfstandig naamwoord wordt uitgedrukt, worden deze zinnen zelfstandige zinnen genoemd.

5. De zelfstandige zin vervangt een zelfstandig naamwoord, of zelfstandig gebruikt woord, uit den anderen

zin. Daarom is de zelfstandige zin minder in rang dan de zin, waarbij hij staat. De zin, waarvan een deel door den zelfstandigen zin vervangen wordt, heet daarom hoofdzin, terwijl de zinnen:

dat Karel de Groote in 814 stierf;
 of ik naar de kermis mag gaan;
 dat gij overgekomen zijt;
 dat hij zich slecht gedraagt;
 of hij op 't oogenblik thuis is;
 dat gij gehoorzaam zult zijn;
 of wij hier logeeren konden;

zelfstandige bijzinnen of ondergeschikte zelfstandige zinnen zijn.

6. Omdat de zelfstandige zinnen uit 1 het lijdend voorwerp van den hoofdzin uitmaken, worden zij zelfstandige voorwerpszinnen genoemd; die uit 2 heeten onderwerpszinnen, die uit 3 gezegde-zinnen.

7. Een zelfstandige bijzin wordt, evenals een bijvoeglijke en bijwoordelijke, door komma's van den hoofdzin gescheiden.

8. Uit de behandelde voorbeelden blijkt, dat een zelfstandige bijzin met een bijzonder woord aan den hoofdzin verbonden wordt. Wij vonden hiervoor de woorden dat en of, die, omdat zij zinnen verbinden, voegwoorden heeten en nader onderscheiden worden als: voegwoorden van den zelfstandigen zin.

Zijn deze voegwoorden nevenschikkend of onderschikkend?

9. Volgens § 17, 1 staat in een zin, die een handeling eenvoudig vermeldt, het onderwerp vooraan. Is het onderwerp vervat in een zelfstandigen zin, dan is de natuurlijke

plaats van dezen bijzin vóór den hoofdzin, zooals in 2 van deze §. Toch wordt de onderwerpszin soms achter den hoofdzin geplaatst; maar dan wordt de orde in den hoofdzin verstoord. Om deze fout te herstellen, laat men de opgevallen plaats van het onderwerp innemen door het persoonlijk voornaamwoord van den 3ⁿ persoon onzijdig enkelvoudig: het. De zinnen in 2 worden dan:

Het doet ons genoegen, dat gij overgekomen zijt.

Het hindert mij zeer, dat hij zich slecht gedraagt.

Het is mij onbekend, of hij op 't oogenblik thuis is.

In de zins-ontleding kan men dit het plaatsvervangend onderwerp noemen.

10. Bij gegeven hoofdzinnen zelfstandige bijzinnen laten maken. (Zie Oef. No. 59 en 60.)

11. De woordschikking in den zelfstandigen bijzin komt overeen met die in de andere ondergeschikte zinnen: voegwoord, onderwerp, bepalingen, werkwoord.

12. In plaats van:

Hij beloofde mij, dat hij zijn plicht zou doen.

Het doet mij leed, dat ik hem niet thuis vind.

Uw eerste plicht is, dat gij gehoorzaam zijt. kan men zeggen:

Hij beloofde mij, zijn plicht te doen.

Het doet mij leed, hem niet thuis te vinden.

Uw eerste plicht is, gehoorzaam te zijn.

De zelfstandige zin is in deze voorbeelden vervangen door de onbepaalde wijs van het werkwoord uit den zin.

13. Gegeven zelfstandige zinnen vervangen door onbepaalde wijzen en omgekeerd. (Zie Oef. No. 61 en 62.)

14. In plaats van: Hij beloofde mij, dat hij zijn plicht zou doen, drukt de zin: Hij beloofde mij: »Ik zal mijn plicht doen» hetzelfde uit.

In den vorm heeft de zin eenige verandering ondergaan. Het voegwoord van den zelfstandigen zin is niet uitgedrukt; de woordorde van den zelfstandigen zin is niet langer die van den bijzin, maar van den hoofdzin; ook de tijd, waarin het werkwoord van den zelfstandigen zin staat en het onderwerp zijn veranderd. Dit wordt veroorzaakt, doordat het onderwerp van den hoofdzin sprekende wordt ingevoerd, doordat in den bijzin de woorden van den spreker worden aangehaald.

15. Wanneer iemands woorden worden aangehaald, wordt de hoofdzin gevolgd door een dubbele punt en de zelfstandige zin tusschen aanhalingsteekens geplaatst.

16. Aanhalingen veranderen in afhankelijke zinnen met uitgedrukt zinsverband. (Zie Oef. No. 63.)

17. Ontleden:

a. Hij vertelde mij, waar hij woont.

b. Ik heb onderzocht, wanneer hij terugkomt.

c. De meester vroeg, wie zijn werk had afgemaakt.

d. Ik kon niet begrijpen, waarom hij boos was.

e. Waarvoor hij al die moeite maakt, is mij niet recht duidelijk.

f. Hoe hij den ganschen dag heeft doorgebracht, is mij nu opgehelderd.

De zelfstandige zinnen van deze voorbeelden, in *a, b, c* en *d* als lijdend voorwerp, in *e* en *f* als onderwerp, zijn niet door middel van een voegwoord aan den hoofdzin verbonden. Het woord waar uit den eersten vraagt naar de plaats van de werking uit den bijzin en is daarom een vragend bijwoord van plaats. Zoo vraagt wanneer naar den tijd van terugkomen, wie naar het onderwerp van afmaken, waarom naar de reden van boos zijn, waarvoor naar het doel van moeite maken, hoe naar de wijze van doorbrengen. De woorden: waar, wanneer, waarom, waarvoor, hoe, zijn daarom vragende bijwoorden, wie een vragend voornaamwoord.

18. Het voegwoord van den zelfstandigen zin ontbreekt in deze zinnen. In de spreektaal wordt het wel gehoord en bovenstaande zinnen luiden dan:

Hij vertelde mij, waar of hij woont.

Ik heb onderzocht, wanneer of hij terugkomt.

De meester vroeg, wie of zijn werk had afgemaakt.

Ik kon niet begrijpen, waarom of hij zoo boos was.

Waarvoor of hij al die moeite maakte, is mij niet recht duidelijk.

Hoe of hij den ganschen dag heeft doorgebracht, is mij nu opgehelderd.

19. Zins- en woordontleding van gegeven samengestelde zinnen.

(Zie Oef. No. 64.)

§ 25.

1. Ontleden :

a. Die tevreden is, is gelukkig.

b. Ik begreep niet, wat ik hoorde.

c. Hij is voor mij, wat hij beloofd heeft te zijn.

Wij hebben hier weer samengestelde zinnen, waarin een zelfstandige bijzin voorkomt; in *a* als onderwerp, in *b* als lijdend voorwerp, in *c* als naamwoordelijk deel van 't gezegde.

2. Deze bijzinnen beginnen niet met een der voegwoorden dat en of, zooals bij zelfstandige zinnen wordt gevonden, maar met een voornaamwoord, zooals bij den bijvoeglijken het geval is. Dat zij eigenlijk tot de bijvoeglijke bijzinnen behooren wordt duidelijk, als wij ze aldus aanvullen:

a. Hij, die tevreden is, is gelukkig.

b. Ik begreep dat niet, wat ik hoorde.

c. Hij is voor mij dat, wat hij beloofd heeft te zijn.

3. Een bijvoeglijke zin kan, als in bovenstaande voorbeelden, als een zelfstandige gebruikt worden, wanneer het antecedent wordt weggelaten. Het betrekkelijk voornaamwoord neemt dan doorgaans de vormen van het vragend voornaamwoord aan. De eerste zin wordt ook geschreven: *Wie tevreden is, is gelukkig.*

4. Hij, die tevreden is, is gelukkig.

Wanneer wij den bijvoeglijken zin weglaten, is de hoofdzin: *hij is gelukkig niet langer, wat hij zijn moet.* In den zin: *hij is gelukkig* stelt het persoonlijk voornaamwoord hij een persoon voor, die reeds bekend of wiens

naam vroeger genoemd moet zijn. In den zin: hij, die tevreden is, is gelukkig stelt het voornaamwoord hij een 3ⁿ persoon voor, omtrent wien vooraf niets bekend is, maar die nader bepaald wordt door den bijzin: die tevreden is. Eveneens in de zinnen:

Hij, die zijn beurt wacht, krijgt het meest.

Hij, die niet goed gezond is, kan niet vroolijk leven.

Hem, die het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus.

Hij, die mij nadert, is een kind des doods.

5. Hetzelfde valt op te merken omtrent het aanwijzend voornaamwoord die in: In die landen, welke steenkolen mijnen bezitten, bloeit het fabriekswezen; en dat in de zinnen *b* en *c* van § 25, 2.

6. Het persoonlijk voornaamwoord van den 3ⁿ persoon hij (meerv. zij) en de aanwijzende voornaamwoorden die en dat, zoodanig gebruikt, dat hun beteekenis eerst duidelijk wordt door de bepaling, in den volgenden bijvoeglijken bijzin vervat, worden dan genoemd: bepaling-aankondigende voornaamwoorden.

7. Er zijn eenige voornaamwoorden, die altijd op deze wijze voorkomen; die steeds te kennen geven, dat een bepalende zin verwacht kan worden. Het meest voorkomend bepaling-aankondigend voornaamwoord is de gene (die gene).

De gene wordt verbogen als een zelfstandig naamwoord op *e* eindigende en voorafgegaan door het lidwoord van bepaaldheid.

De vormen van dit woord zijn dus :

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannel.	Vrouwel.	Alle gesl.
1	degene	degene	degenen
2	desgenen	dergene	dergenen
3	dengene	degene	dengenen
4	dengene	degene	degenen

8. Deze vormen in zinnen laten gebruiken.

(Zie Oef. No. 65).

9. Brengen wij in de zinnen van 1 het eigenlijk bepaling-aankondigend voornaamwoord, dan worden zij:

a. Degene, die tevreden is, is gelukkig.

b. Ik begreep niet hetgeen (hetgene), dat ik hoorde.

c. Hij is voor mij hetgeen, dat hij beloofd heeft te zijn.

Deze vormen worden weinig gebruikt; in *a* laat men gewoonlijk het bepaling-aankondigend voornaamwoord weg; in *b* en *c* het betrekkelijk voornaamwoord.

HERHALING.

Zins- en woordontleding van allerlei samengestelde zinnen. (Zie Oef. No. 66.)

Dictee's uit allerlei leesboeken.

I N H O U D.

Handleiding I.

	Bladz.
§ 1. Eénlettergrepige woorden in 't enkelvoud.	5.
" 2. Meervoudsvorming van éénlettergrepige woorden.	6.
" 3. Tweelettergrepige, niet samengestelde woorden.	8.
" 4. Meervoudsvorming op allerlei wijzen	9.
" 5. Verkleinwoorden.	9.
" 6. Hoedanigheidszinnen (mondeling.)	10.
" 7. Werkingszinnen (mondeling).	12.
" 8. Zinnen met enkelvoudig onderwerp meervoudig, met meervoudig onderwerp enkelvoudig maken.	13.
" 9. Toonlooze klinkers en meerlettergrepige woorden.	14.
" 10. Zelfstandig en bijvoeglijk naamwoord.	15.
" 11. Trappen van vergelijking van bijv. naamw. Tegengestelde van bijv. naamw. Gebruik van als en dan.	16.
" 12. Hoedanigheidszinnen met een zelfst. nw. als gezegde.	18.
" 13. Werkwoord en onderwerp.	19.
" 14. Stam en uitgang der werkwoorden.	20.
" 15. Eerste, tweede en derde persoon enkelvoudig.	22.
" 16. Eerste, tweede en derde persoon meervoudig.	24.
" 17. Persoonlijke voornaamwoorden. Persoon en getal.	26.
" 18. Onderscheiding naar het geslacht.	27.
" 19. Bezittelijke voornaamwoorden.	28.
" 20. Soortnamen en eigennamen.	30.

	Bladz
§ 21. Lidwoorden.	31.
„ 22. Stofnamen.	32.
„ 23. Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden	33.
„ 24. Onderwerp en gezegde.	33.
„ 25. Achter- en voorvoegsels.	35.
„ 26. Bepaling van werkingen. Bijwoord.	36.
„ 27. Bijwoorden als bepaling bij bijvoeglijke nw. of bijwoorden	38.
„ 28. Voorzetsels.	39.
„ 29. Eerste tegenwoordige en eerste verleden tijd van sterke werkw.	41.
„ 30. Hetzelfde van zwakke werkwoorden.	43.
„ 31. Telwoorden. Herhaling.	46.
„ 32. Tweede tegenwoordige tijd en verleden deelwoord van zwakke en sterke werkwoorden.	47.
„ 33. Tweede verleden tijd en tegenwoordig deelwoord van zwakke en sterke werkwoorden.	51.
„ 34. Aanwijzende voornaamwoorden.	52.
„ 35. Lijdend voorwerp. Overgankelijke en onovergankelijke werk- woorden.	54.
„ 36. Bedrijvende en lijdende zin.	56.
„ 37. Derde en vierde tegenwoordige tijd.	58.
„ 38. Derde en vierde verleden tijd.	59.
„ 39. Onregelmatige werkwoorden. Herhaling.	60.

I N H O U D.

Handleiding II.

	Bladz.
§ 1. Eerste naamval als onderwerp en in een naamwoordelijk gezegde. Koppelwoord.	3.
„ 2. Vierde naamval als lijdend voorwerp.	5.
„ 3. Geslachtsregels.	7.
„ 4. Vierde naamval in andere gevallen. Buigingsvormen . . .	10.
„ 5. Derde naamval als belanghebbend voorwerp. Buigingsvormen	12.
„ 6. Tweede naamval. Buigingsvormen	16.
„ 7. Bijstelling	19.
„ 8. Onbepaalde en vragende voornaamwoorden. Herhaling . . .	20.
„ 9. Bepaling van gesteldheid. Bijvoeglijke naamwoorden zonder trappen van vergelijking	22.
„ 10. Onpersoonlijke en wederkeerende werkwoorden	24.
„ 11. Aantoonende wijs.	25.
„ 12. Gebiedende wijs. Aangesproken persoon	25.
„ 13. Wenschende of aanvoegende wijs	26.
„ 14. Tusschenwerpsels	28.
„ 15. Buigingsvormen	28.
„ 16. Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden, telwoorden en voornaamwoorden	30.
„ 17. Woordschikking	32.
„ 18. Nevengeschikt samengestelde zinnen. Aaneenschakelend. Voegwoord	33.

	Bladz.
§ 19. Nevengeschikt samengestelde zinnen. Schei-lend	34.
„ 20. Nevengeschikt samengestelde zinnen. Tegenstellend	35.
„ 21. Nevengeschikt samengestelde zinnen. Redengevend	36.
„ 22. Bijvoeglijke bijzin. Betrekkelijk voornaamwoord. Voornaam- woordelijk bijwoord	37.
„ 23. Bijwoordelijke bijzin. Onderschikkend voegwoord.	43.
„ 24. Zelfstandige bijzin. Voegwoord van den zelfstandigen zin . . .	51.
„ 25. Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke bijzin. Bepaling-aankondigend voornaamwoord. Herhaling	57.

De gebruiker gelieve de volgende verbeteringen aan te brengen:

Oef. IA pag. 11, pennehouder moet zijn pennenhouders.

„ „ „ 12, takkebos „ „ takkenbos.
pennebos „ „ pennensbos.

Oef. IB pag. 11, vischt „ „ visch.

„ „ „ 32, brillehuis „ „ brillenhuis.

te hard zingen enz. enz.). Misschien heeft men dit achterwege gelaten om het boek niet te kostbaar te maken. De prijs f 2.25, is volstrekt niet duur, als men in aanmerking neemt, wat daarvoor wordt gegeven. De uitgeverfirma J. MUUSSES & Co. te Purmerende heeft eer van haar werk — het boek ziet er keurig netjes en smaaklijk uit.

W. F. G. NICOLAÏ.

(*Caecilia*, 1 April 1881).

De heer V. d. H. te V. bovenstaand werkje besprekende in *De Wekker* van 27 October 1880, zegt na enkele op- en aanmerkingen, het volgende:

„Na deze op- en aanmerkingen aarzel ik niet het werk van den heer G. met nadruk aan te bevelen. Mij is op 't oogenblik geen werk bekend, waarin de theorie der muziek zóó eenvoudig, zóó geleidelijk en zóó duidelijk wordt megedeeld.

Voor al kweekelingen en hulponderwijzers zullen met dit werk gebaat zijn, heel wat meer dan met het alom bekende vragenboek van Lobe, dat nog zeer veel gebruikt wordt.

Want ik wil de verdiensten van „Schoolgezang” op dit terrein vrij wat hooger aanslaan, dan op dat van schoolonderwijs. Zeker, die de methode van den heer G. in de eerste twaalf hoofdstukken uitaluitend gevolgd, invoert, zoo hem de vingerwijzingen aanstaan, zal daarmee degelijk onderwijs kunnen geven; ook hij, die liever een notenbalk op bord heeft, zal met den gang in die lessen aangegeven, zijn voordeel doen. Ook kunnen de oefeningen in de volgende 44 hoofdstukken uitmuntende diensten aan 't zangonderwijs bewijzen; de schrijver heeft zelfs vele liederen en daaronder enkele lieve canons (No. 45, 47, 56, 67) als oefeningen in 't treffen van tertsen, kwarten, kwinten enz — de schrijver spelt nog quarten, quinten — tusschen den tekst geplaatst... doch die tekst zelf op de lagere school te brengen, dat zal wel 't ideaal van het onderwijs in den zang op de lagere school zijn. En daarom bevel ik dien in de eerste plaats ter bestudeering aan bij jeugdige onderwijzers. Ze vinde hier alles wat ze noodig hebben te weten zoo aanschouwelijk voorgesteld, dat ze, met goeden wil, het werk zonder andere leiding, kunnen aanvatten. Ik zou durven beweren, indien iemand met Gedikings Schoolgezang niet een helder inzicht in de beginselen der muzikaleer opdoet, hij zal het dan nergens elders vinden.

Ten slotte zij den uitgever hulde gebracht voor 't nette uiterlijk waarin hij 't werk aflevert. Ik heb wel eens gehoord dat de schoonheid van een boek het gebruik in den weg staat. Voor „Schoolgezang” hoop ik het tegenovergestelde. Het goede papier, de keurige druk en de linnen band met vergulden rugtitel mogen zooveel aanbevelingen zijn tot een ruime verspreiding van dit inderdaad degelijke boek.”

Bij de Uitgevers dezes zijn reeds verschenen:

N. BROUWER.

TAALONDERWIJS.

HANDLEIDING MET OEFENINGEN

voor de Lagere School.

HANDLEIDING I.	f 0.35.
OEFENINGEN IA.	» 0.25.
OEFENINGEN IB.	» 0.25.

School en Studie 1881, No. 9.

„Ten slotte: wie zich het boekje aanschafft, zal zeker verscheidene goed-gekozen, practische opgaven vinden.”

TH. J. BOSMAN.

Een recensent zegt in het *Schoolblad* van deze boekjes:

— — — — *nik* vind het zeer goed van den S., dat hij *spraak* en *schrift* met elkaar in verband brengt; onze taal geeft er volop aanleiding toe; en dit heeft het voordeel, dat op eene juiste uitspraak alleszins wordt gelet. De oefeningen, welke verder over de spelling worden gegeven, klimmen door-gaans geleidelijk op; dit geldt ook van de verkleinwoorden.”

.

